

Miksi tutkimustietoa pitää julkaista YP:n kaltaisessa painetussa suomenkielisessä julkaisussa?

TUUKKA TAMMI & JUSSI SIMPURA

Sähköisen tietomaailman mullistukset pakottavat kaikkialla perinteisten painotuotteiden julkaisijat itsetutkiskeluun. Miksi vielä pitäisi julkaista paperille painettua tekstiä, kun kohta kaikki käyttävät vain sähköisiä välineitä? Meneekö painettu sana suurten ikäluokkien mukana maan rakoon?

Tutkimusmaailman mullistukset ajavat tutkijoita jahtaamaan entistäkin kiivaammin suorituspisteitä julkaisemalla mahdollisimman paljon mahdollisimman korkeatasoisissa kansainvälisissä lehdissä – jotka nekin ovat jatkuvasti useammin sähköisiä. Menestys tässä julkaisutaistossa muuttuu suoraan paremmiksi rahoitusmahdollisuuksiksi. Miksi pitäisi vielä sitten julkaista jotakin kansallisilla kielillä lehdissä, joista pisteitä heruu vain vähän tai ei lainkaan?

Käsittelemme tässä kirjoituksessa suomenkielisen tutkimuksen julkaisemisen tulevaisuutta, siirtymistä sähköiseen julkaisemiseen ja tieteellisen julkaisu toiminnan yleisiä pelisääntöjä. Tarjoituksena on pohjustaa keskustelua Yhteiskuntapolitiikan (YP) lähivuosien haasteista ja kehitystarpeista.

Tieteen ja yhteiskunnan asialla – suomeksi

YP:lle tarjottavien käsikirjoitusten määrän perusteella suomenkielinen julkaiseminen ei ole kriisissä: tarjonta on lisääntynyt viime vuosina tasaisesti. Keskimäärin myös laatu on kohdallaan. Tiltanne on siis hyvä. Tällä hetkellä refereiden hyväksymä artikkelikäsikirjoitus joutuu odottamaan julkaisuaan 2–3 numeron verran.

Englannin asema tieteen kansainvälisenä yhteiskielenä on nykyään kuitenkin kiistaton. Pääsääntöisesti on niin, että tieteelliseen meritoitumiseen tähdätessä kannattaa kirjoittaa englanniksi. Myös yliopistojen tulospistejärjestelmät suuntaavat englanniksi julkaisemiseen.

Suomalaista yhteiskuntaa puhuteltaessa kannattaa kuitenkin kirjoittaa selvää suomea. Vaikka pistejärjestelmät eivät aina suomeksi kirjoittamiseen kannustaisikaan, se palkitsee tutkijan muilla tavoin: tutkimus tulee herkemmin kotimaan julkaisuuteen kuin englanninkielisessä lehdessä julkaistu artikkeli, suomenkielinen tutkimus voi vaikuttaa käytäntöihin ja päätöksentekoon, tutkijan tunnettuus kotimaassa heijastuu yhteydenottoina, yhteistyötarjouksina ja sillä voi olla myös vaikutusta rahoitusta haettaessa. Myös yliopistojen niin kutsutussa kolmannessa tehtävässä – vuorovaikutuksessa yhteiskunnassa – onnistuminen on helpompaa osoittaa, jos ansioluettelosta löytyy suomalaiselle yhteiskunnalle suoraan osoitettuja julkaisuja.

Tieteiden välillä on isoja kielieroja. Monet luonnontieteelliset tutkimusalat voivat olla lähes täysin englanninkielisiä ilman, että yhteiskuntamme siitä kärsisi. Sen sijaan pääasiassa suomalaisen yhteiskuntaan kohdistuvien tieteenalojen tulee julkaista myös suomeksi – joko muiden kielten lisäksi tai pääasiassa. Yksityisoikeuden professori Urpo Kangas on esimerkiksi huomauttanut, että koska oikeustiede palvelee kiinteästi suomalaista yhteiskuntaa, se ei koskaan voi täysin erota suomen kielestä. Oikeustieteen tavoin humanistiset ja yhteiskunnalliset tieteet ovat luonteeltaan kansallisia ja tarvitsevat kansallisia,

riittävää tieteellistä arvostusta nauttavia julkaisufoorumeita. Kansallisia piirteitä voinee nähdä terveystieteissäkin, niin kansainvälinen ja ei-paikallinen kuin niiden maailma pyrkiikin olemaan.

Suomen kielellä on voitava edelleen kirjoittaa tutkimustekstiä myös kielen pitämiseksi mukana maailman muutoksessa. Alkuperäistutkimusten lisäksi suomeksi julkaisemisen tulevaisuuden alueita on kansainväliseen tutkimukseen perustuvien katsausten julkaiseminen: esimerkiksi valtion asiantuntijalaitosten tehtäviin kuuluu kansainvälisen tutkimustiedon välittäminen kotimaiseen keskusteltuun.

Tutkijan ei toki tarvitse valita käyttöönsä vain yhtä kieltä. Tieteen kielipolitiikasta käytävässä keskustelussa on hiljattain otettu käyttöön uusi avainkäsite, joka koskee yliopistojen, korkeakoulujen, tieteellisten laitosten ja tutkimuksen kielivalintoja, erityisesti kirjoitetun kielen tieteellistä käyttöä. Tämä käsite on *tietoinen rinnakkaiskielisyys*. Käsite viittaa periaatteeseen, jonka mukaan maan pääkieli (tai viralliset kielet) ja englanti ovat koko ajan käytössä tietoisesti rinnakkain, tutkimusaiheesta ja sen yleisöstä riippuen. Tutkijan tehtäväksi jää miettiä ja valita kunkin julkaisunsa tärkein yleisö ja sen mukainen esitystapa. Yhden ja saman tutkimusartikkelin voi joissakin tapauksissa julkaista myös kahdella kielellä.

Kohti avointa sähköistä julkaisemista

Suomenkielistä tutkimusta pitää siis voida julkaista jatkossakin – entä mikä on painetun julkaisemisen tulevaisuus? Lehdet ja kirjat siirtyvät koko ajan yhä suuremmilta osin tietoverkkojen kautta ladattaviksi ja luettaviksi. Kansainvälisesti painettujen tieteellisten lehtien valtakausi on jo nyt ohi.

Siirtyminen pelkkään sähköiseen julkaisemiseen ei kuitenkaan ole yksioikoista. Sen sijaan, että median kuluttajat yksinkertaisesti vaihtaisivat painetusta sähköiseen, he näyttävät siirtyvän sujuvasti usean käyttöliittymän strategiaan: painetusta lehdestä luetaan rauhassa pidempiä, hyvin ajan hammasta kestäviä artikkeleita, joiden rinnalle netistä haetaan tiheämmin päivittyvää tietoa. Sama monikanavamalli voi toimia myös tieteellisessä julkaisumaailmassa: painettuun lehteen päätyy tulevaisuudessa kenties vain osa artikkeleista, ”kärkiartikkelit”, joiden monipuoli-

set liitemateriaalit ja muut lisätiedon lähteet löytyvät lehden nettipalvelusta. Osa artikkeleista julkaistaan vain netissä.

Viime kädessä YP:n siirtymistahdin sähköiseen julkaisemiseen määrittelevät lehden lukijat. Niin kauan kun iso osa lukijoista haluaa – kuten tällä hetkellä tuntuu haluavan – lehtensä paperisena, se on syytä heille tässä muodossa tarjota. Lähi-tulevaisuudessa YP:ssä edetään kahden julkaisu-alustan, paperisen ja sähköisen, strategialla.

YP on jo vuosia julkaistu kokonaisuudessaan kahden numeron viiveellä netissä. Myös uusimmasta numerosta on aina saman tien julkaistu 2–3 artikkelia. Käytäntöä voi luonnehtia viivästetyksi open access -julkaisemiseksi. Open access -julkaiseminen tarkoittaa tieteellisen tiedon vapaata levittämistä (verkossa). Se on viime vuosina noussut vahvasti haastamaan perinteisen kaupallisen ja kustantajapainotteisen julkaisemisen. Kyse on myös julkisten varojen järkevistä käytöstä: miksi kaupallisen tahon pitäisi voida kerätä voittoa sellaisen prosessin puolivälissä, jossa julkisin varoin tuetut tutkijat ja tutkimuslaitokset ensin tekevät ja julkaisevat tutkimuksia, joita sitten ostavat julkisin varoin tuetut tutkijat ja kirjastot. Open access -ajattelun mukaan kaupallisille kustantajille ennen valunut resurssi kannattaa sijoittaa tiedon vapaaseen jakeluun verkossa.

Katse myös katveisiin: tiedekiistoja, tiedevilppiä ja tärkeitä ”nollatuloksia” suomeksi

Kun tutkimustietoa halutaan seurata kotimaisessa julkisuudessa ja päätöksenteossa, on ainakin kolme asiaa, joiden jäljille on vaikea päästä: tieteen sisäiset kiistat, tutkimusvilppi ja tärkeät, mutta kansainvälisessä tiedejulkaisemisessa huonosti esiin tulevat tulokset, joiden mukaan asiat eivät muutuakaan tai niitten suhteen ei olekaan eroja. Kotimaisella kielellä julkaistava tiedelehti voi tarjota tilaa näidenkin käsittelemiselle – muuten niiden seuraaminen vaatisi uppoutumista syvälle tiedemaailman sisälle.

Tiedekiistat ovat ammattitutkijoiden maailmassa jokapäiväistä: tieteessä kaikki on totta vain tilapäisesti, tasan niin kauan kunnes toisin osoitetaan. Tämä voi olla hämmentävää tutkimusta etäämpää seuraaville ja päätöksentekijöille, joiden yhtenä toiveena on saada tietää, mikä on tie-

teen viimeinen ja jopa lopullinen sana. Voisi helpottaa, jos tutkimustiedon käyttäjä aika ajoin saisi lukea kiistoista mahdollisimman puolueettomia tiiviitä katsauksia. Se myös antaisi realistisemman kuvan tutkimuksen maailmasta, joka ei ole kiillotettu monoliitti, vaan muuttuu jatkuvasti tuloksiltaan ja kysymyksenasetteluiltaan.

Yhtä hämmäntäviä kuin tiedekiistat ovat tutkimustiedon käyttäjille uutiset tiedevilpistä. Sen lisääntymistä ruokkii kasvava kansainvälinen kilpailu tieteen tulospisteistä, ja sen esiintuloa on vahvistanut vilpin torjumistoimien vähittäinen voimistuminen. Ei voi mitenkään salata, että jotkut tutkijat juksaavat. Jotkut puolestaan liikkuvat juksauksen rajoilla. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ja Tiedonjulkistamisen neuvottelukunnan (TJNK) seminaarissa Helsingissä lokakuussa 2012 luennoitsijavieras Nicholas Steneck arvioi, että vaikka vain noin prosentti tutkimuksesta on vastuuttomasti toteutettu tai julkaistu, jopa 20–50 prosenttia kaikesta tutkimuksesta on jossain suhteessa kyseenalaistettavissa. Jäljelle jäävä osuus on nuhteetonta tiedettä. Tämä epämääräisen tutkimuksen olemassaolo jää monilta tutkimustiedon seuraajilta ja käyttäjiltä näkymättömiin. Steneckin esityksessä (ks. www.tenk.fi) kuvataan, miten juksaamista voi esiintyä tutkimustyön kaikissa vaiheissa (design, toteutus, julkaiseminen). Tutkimuksen yleinen luotettavuus kärsii tiedevilpistä, kun epäluottamus voi levitä sellaiseenkin tutkimukseen, jossa on tehty asiallista ja tieteen pelisääntöjä noudattavaa työtä. Tutkimustiedon käyttäjien olisi hyvä saada aika ajoin tietää, että vilppiä esiintyy ja että siihen myös puututaan tieteen itsesääntelyn keinoja kehittämällä.

Kolmas katve on niissä tutkimustuloksissa, jotka eivät nykyisissä tieteellisen julkaisemisen käytännöissä pääse esiin. Tutkimusjulkaiseminen palkitsee ennen kaikkea sellaisia raportteja, jossa kerrotaan, miten jokin asia on muuttunut tai miten sen suhteen esiintyy eroja eri kohdejouk-

kojen välillä. Sellaiset tulokset, jotka kertovat, ettei muutoksia tai eroja (tai toimenpiteiden vaikutuksia) olekaan havaittu, jäävät helposti julkaisematta. Tämänkin katveen olemassaolosta yhteiskuntapolitiikan tutkimusalalla pitäisi voida joskus muistuttaa.

Jotta katveiden olemassaolo edes huomattaisiin, tarvitaan julkaisua, jossa katvekysymyksiä voisi pitää esillä. YP:ssä on tähänkin asti ollut osastot avauksia ja analyysejä varten, ja niissä on voinut käsitellä myös näitä kolmea tutkimusmaailman katvealuetta. Näyttäisi siltä, että kaikkea kolmea katvetta esiintyy jatkuvasti enemmän, joten niiden esittelyä voisi suomeksikin laajentaa.

Suomenkielinen tiedelehti arkistosta areenaksi

Kerrotaan, että Albert Einsteinilta oli joskus kysytty, miten hän pystyy muistamaan kaikki tieteenalansa monimutkaiset lähtökohdat, menetelmät ja tulokset. ”Sitä vartenhan ne ovat kirjoissa, ettei niitä tarvitsisi muistaa” – tai jotakin siihen tapaan – oli Einstein vastannut. Tutkimuskirjallisuus ja tiedelehdet ovat pitkään toimineet tähänastisen ja tuoreimman tutkimustiedon arkistoina. Sähköisessä tietomaailmassa sama tehtävä jatkuu ja on edelleen keskeinen. Lisäksi tutkimustuloksia esittelevät ja käsittelevät lehdet voisivat sähkömaailmassa mennä mukaan sen mahdollistamiin toimintamalleihin. Tiedelehdistä ei tarvitse tehdä sosiaalisen median mellastuspaikkaa, mutta jotakin SOMEn käytännöistä voisi omaksuakin. Lehti voi tarjoutua paitsi arkistoksi, varastoksi ja tieteen saavutusten näyttelyksi myös tutkimustiedosta käytävän keskustelun areenaksi. Tämä pitää kuitenkin tehdä niin, että lehden päätehtävä tutkimustulosten esille tuojana ei jää varjoon. YP:n kattama laaja aiheiden kirjo tarjoaa hyvän lähtökohdan myös lehden areenaluonteen varovaiselle laajentamiselle.